

Sote uudistuu, demokratia vapisee, miten asettuvat kansalaisjärjestöt?

Aila-Leena Matthies, professori (emerita)

Lapin sosiaali- ja terveysturvan Syyspäivät, Luosto 11.9.. 2025

Älykäs yhteiskunta hyvinvoinnin rakentajana – Tieto ja yhteistyö älykkään yhteiskunnan rakentajana

Juoni

**Pika-analyysi SOTE-demokratia-kansalaisjärjestöt
SOTEn ja demokratian (kriisin) välinen yhteys
Toivon näköalat ja välineet
Kansalaisjärjestöjen näköalat**

Hyvinvointivaltion ja demokratian suhde

HISTORIA:

- Kolmas sektori – julkinen sektori: Euroopan erityisluonne verrattuna esim. USAan: ei tiukka rajalinjaa ja vastakkainasetteluna vaan järjestöt toimineet hyvinvointivaltion rakentajina, välittäjinä, haastajina, vastavuoroista sosiaalitaloutta. Myös keskinäisriipuvuus
- M. Siisiäisen yhdistyslaitos teesi: demokratian jatkuva uusintaminen alhaaltapäin uusilla kansalaisliikkeillä
- Järjestöjen perinteinen merkitys suhteessa pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon: Täydentävä, yhteistyö ja erityisyys, johon kuuluu myös demokratiaa ylläpitäviä merkityksiä (ei valtion sylikoira vaan rakkikoira lahkeessa: ääni, uudet ja unohtuvat ongelmat, ideat, erityisosaaminen)

NYKYTILANNE

- Myös Suomessa hämmentäviä merkkejä kansainvälisestä poliittisesta kehityksestä: Demokraattisten instituutioiden, tietopohjaisen median, riippumattoman oikeuslaitoksen ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten pilkka ja alasajo. Demokratian ja osallisuuden lupaus ja petos
- Aggressiivinen some- kentän valtaus, ei voi edes sosiaalialan osaamiskeskuksista viestitellä ilman että siihen tulee rasistista vihapuhetta kommenttikenttään. Hybridivaikuttaminen, erilliskuplat => itsesensuuri

SOTE:n ja demokratian (kriisin) välinen yhteys

- Mitä enemmän köyhyys, mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, asunnottomuus lisääntyvät ja niitä hoitavat palvelut heikkenevät, sitä vahvempaa pohjaa valetaan demokratiavastaiselle ilmapiirille.
- Ei vain pahan mielen ja vihan purkaus, vaan masinoitua kansalaisten harhautusta syy-seuraus-yhteyksistä
- ”Talous, tehokkuus ja vaikuttavuus” = managerialismin valta-asema SOTEssa, jossa ei tilaa sosiaalisille näkökohdille, eikä palveluiden käyttäjiltä, työntekijöiltä ja kansalaisyhteiskunnasta tulevalle tiedolle. Rajautuu välittömiin palvelutarpeisiin, ei rakenteellisiin epäkohtiin (Kokkonen & Rantamäki 2023)
- SOTE- järjestelmä irrottautunut historiallisesta kansalaislähtöisestä ajattelusta (”meidän yhteiset palvelut”, yhteisvastuu, kuuleminen, yhteiskehittäjyys) ja vaihtanut järjestelmälähtöisyyteen, asiantuntijavaltaan, ja lyhytnäköiseen ekonomistiseen ajatteluun
- Edustuksellisen demokratian heikkous hallinnassa ja päätöksenteossa: päätettävät asiat edellyttävää laajaa asiantuntijuutta, poliitikot kumileimasimina? Poliittisen vallankäytön henkilöllinen keskittyminen
- Suoran demokratian välineet, kuten kokemusasiantuntijuus, vaikuttajaraadit usein järjestelmän tarpeisiin luotuja laadunvarmistamisprosesseja, vaikuttamismahdollisuudet osin näennäisiä
- Kansalaisuus kapeutunut konsumerismiin, kuluttajan rooliin, jossa osallisuus on keinotekoista, palvelujen ’omistajuus’ kuntalaisina ei enää toimi (’meidän palvelut’=

Toivon näköalat ja harkittavia muutoksia

- **Kommunikatiivinen rationaliteetti** On luotava siltoja vastakkaisten ideologisten kuplien välille kaikilla tasoilla, ja uutena kehittämisen periaatteena (Julkisen vuorovaikutuksen uusi rakenne, Jürgen Habermas): julkisesti avointa ratkaisujen etsimistä yhdessä
- **Vuorovaikutuksellinen johtaminen**, otettava tosissaan, moniäänisellä tiedolla johtaminen, esikuvana sosiaalityön johtamisen pioneeri Mary Parker Follett: *Power with*, ei *Power over* (1868–1933)
- **Ennaltaehkäisevä talousajattelu**: ottaa huomioon kokonaiskustannukset, joita lyhytnäköiset leikkaukset tuovat / osoittaa kokonaissästöt, joita ennaltaehkäisevä, rakenteellinen ja yhteisöllinen järjenkäyttö tuottavat
- **Paikallisyhteisöjen järkiperäiset toimintamallit**: aktiivinen kansalaisuus selviytymiskeinona maaseudulla ja lähiyhteisöissä, järjestöt keskeisiä kokoajia, esimerkkien nostaminen esiin
- **Sosiaalihuollon osittainen palauttaminen kuntiin?** Tuhoaako sote-järjestelmä sosiaalihuollon?
Terveystalouden ajattelu jyrää HVAlla, sosiaalisten ongelmien medikalisointi on kallista ja kestänytöntä (esim. päihteet, lasten ja nuorten ongelmat, yksinäisyys, vanhusten hoivavaje), Sosiaalihuolto, sosiaalityö on lyhyessä ajassa muuttunut järjestelmälähtöiseksi managerialismiksi joka ei enää tunnista itseään, saati asiakkaan elämismailmaa. Sivistystoimi, työllisyyspalvelut, kulttuuri ja vapaa-aika: HYTE ovat jo siellä. Ja paikallisjärjestöt

Kansalaisjärjestöjen asemoituminen demokratian kriisissä

Vuorovaikutuksen rakentaja

- horisontaalisesti: Vastakkainasettelun, ideologioiden ja kuplien rajojen yli, paikallisyhteisöissä, erilaisten ihmisten ja kiista-aiheiden yli (MLL ja vegaanitarjoilut)
- vertikaalisesti rakenteiden kautta, myös keskusjärjestö–paikallisyhdistys –linjalla, kansalaisyhteiskunnan ja muiden sektoreiden kesken, ei vain edustustehtävinä vaan vieden tarvittavan muutoksen ääntä

Median ja viestinnän haltuunotto: julkinen tila on edelleen yhteinen!

- Hyviä esimerkkejä sosiaalisen median käytöstä
- Nuorten taidot ja foorumit käyttöön
- Muutoin piiloon jäävien asioiden tuominen framille

Kunkin järjestön perustehtävien päivittäminen ja näkyvyys

- Erityistehtävät ja osaaminen niissä, osallisuus ja mielekkyys kansalaisryhmien ja yksilöiden elämään
- Rohkeus uusille aloille ja uusien toimijoiden sietämiseen

Yhteistoiminnallinen toimintaedellytysten turvaaminen

- Poliittinen vaikuttaminen josta nyt hyvää näyttöä
- Järjestöjen yhteiskoiminnallinen vertaistuki alhaaltapäin (paikallisesti, alueellisesti)

Kiitos!

Keskustelua

